

פרד"ס לשולחן שבת

אוצרות גנוזים מגאונותם וחריפותם של גדולי הדורות
מבחר ערוך ומלוקט מספר שיראה אור בע"ה בהוצאת מ.ד.

שב"ק פרשת מצורע-פסח תשפ"ד גליון 524 523 - שנה י' - כל הזכויות שמורות ©

מתי נקרא צרוע ומתי נקרא מצורע

זאת תהיה תורת המצורע וגו' (יד ב) הקשה האלשיך מילת תהיה מיותרת דהול"ל זאת תורת המצורע כדקאמר זאת תורת הזב, עוד הקשה מאי קאמר והנה נרפא נגע הצרעת מן הצרוע הול"ל רק ונרפא נגע הצרעת.

ונראה לומר, בזמן מתן תורה כתוב בחז"ל שהתרפאו כל הבעלי מומין וממילא ודאי שהתרפאו אף המצורעין וכדאיתא בר"ן בנדרים (ז: ד"ה שנאמר), יתר על כן כבר דרשו חז"ל בפר' תזריע קרא ד"כי יהיה בעור בשרו" פרט לשלפני הדיבור דקודם מתן תורה לא היתה טומ' צרעת וממילא אף מי שנשאר מצורע מקודם מתן תורה (כלו' שלא קיבל צרעת חדשה אחר מתן תורה) אינו נטמא.

וממילא אתי שפיר דכתבה תורה זאת תהיה תורת המצורע בלשון עתיד כי בזמן שנאמרה פרשה זו לא היו מצורעין כלל משא"כ גבי זיבה לא מצינו שזיבה התרפאה במתן תורה וא"כ מי שהיה זב נשאר זב ומיד בנתינת התורה נטמא לכן זב כתיב הוזה "זאת תורת הזב".

אך נראה לתרץ באופן פשוט יותר, הרי שם "מצורע" שייך במי שעודנו מצורע וצרעתו בו משא"כ במי שנרפא מצרעתו ורק שעדיין לא נטהר כי בשביל טהרתו צריך גילוח טבילה ושיבה ז' ימים חוץ לאהלו וצפורים אומנם אינו טהור אבל "מצורע" אינו נקרא, ונראה שבשלב זה שכבר אינו מצורע אך עדיין לא נטהר נקרא "צרוע" וכדמצינו בפר' במדבר "וישלחו מן המחנה כל צרוע" וקאי התם על מי שחסר טהרה.

ובזה יתיישבו ב' הקושיות, הקושיא השניה מיושבת דשפיר כתיב "ונרפא נגע הצרעת מן הצרוע" דקאמר הכי ללמדינו דאע"פ שנרפא מצרעתו מ"מ עדיין שם צרוע עליו עד שיטהר לכן כתיב "מן הצרוע" דעדיין צרוע הוא אפי' שכבר נרפא הנגע, ואתי שפיר נמי דכתיב "זאת תהיה תורת המצורע" לשון עתיד דהכי קאמר זאת תהיה טהרתו בעתיד אחר שכבר נרפא מנגע הצרעת דהיינו שכעת התורה מלמדת את טהרתו שתהיה אחר שיתרפא מן הנגע והתורה אומרת זאת ביחס למצורע שהנגע עדיין בו וטהרתו תהיה שייכת רק בעתיד.

ומדוייק היטב לשון המקרא, תחילה קאמר "זאת תהיה תורת המצורע" שהתורה מדברת על "המצורע" דהיינו בעוד שהנגע בו ונקרא עדיין מצורע ואינו יכול להתחיל טהרתו לכן קאמר "תהיה", ממשיך קרא דכשוראה הכהן ש"נרפא נגע מן הצרוע" ר"ל שכשוראה שכבר נרפא הנגע וכעת הוא רק חסר טהרה ונקרא צרוע כעת יכול להתחיל טהרתו.

פנים יפות

סמיכות הפרשות ללמד טעם נגעי בגדים

זאת תהיה תורת המצורע (יד ב) בסוף פרשת תזריע כתוב על נגעי בגדים "לטהרו או לטמאו" ובה מסתיימת הפרשה וסמין ליה "זאת תהיה תורת המצורע", ונראה לפרש השייכות כדלהלן.

בחז"ל מצינו טעם לנגעי בתים כדי שימצאו מטמוניות שהחביאו האמוראים ומצינו טעם לנגעי בגדים כי היו עמהם בגדים שלקחו משלל מצרים שהיו בגדי ע"ז וכדי שלא יבאו להשתמש בהם יהיו עליהם נגעים וישרפום, אך טעם אחר יש בחז"ל לנגעי בתים ונגעי בגדים דאין בעל הרחמים פוגע בנפשות תחילה ואדם שצריך להצטרע הקב"ה מביא לו קודם נגעי בתים ובגדים כדי שישוב בתשובה.

ונראה להוכיח כטעם השני דאי כטעם הראשון מה שייך בנגעי בגדים לטהרם הלא אם הבגד התנגע בהכרח שהיה של ע"ז וכיצד שייך לטהרו בהכרח כטעם השני שאין בעל הרחמים פוגע בנפשות תחילה ולכן הביא לו נגע בבגד וכשישוב בתשובה יטהר הבגד.

ועפ"י יש לפרש הסמיכות, בסוף פרשת תזריע נאמר "לטהרו או לטמאו" ר"ל דשייך שהבגד המנגוע נטהר ומזה מוכח כטעם שבא הנגע על עונש ולכן שייך בו טהרה ולזה קאמר "זאת תהיה תורת המצורע" דהיינו תורתו של מוציא שם רע והרי שבא על עונש. טללי אורות

מאי תורת המצורע

זאת תהיה תורת המצורע ביום טהרתו (יד ב) נראה לפרש בדרך רמז, דבחז"ל איתא 'זאת תהיה תורת המוציא שם רע' דנגעים באים על לשון הרע. ואיתא בגמ' תקנת מדבר לשה"ר לעסוק בתורה, דע"ז לא יבוא לדבר לשה"ר.

ועפ"י יש לפרש כך, "זאת תהיה תורת המצורע" ר"ל דאם זאת תהיה תורת המצורע ר"ל שיעסוק בתורה וע"ז לא ידבר לשה"ר, אזי "ביום טהרתו" ר"ל ישאר טהור ולא יבוא לידי צרעת דע"י עסק התורה לא ידבר לשה"ר ולא יצטרך להתכפר ע"י נגעים. ע"פ דרושים ופרושים בשם ספר פני יצחק

הגדה של פסח

רמזי כל הנהגת ליל פסח והכנתו קדש ורחץ

קדש ורחץ וכו' הלל נרצה (הגדש"פ) נראה לרמז באמירת קדש ורחץ כו' סדר ההנהגה בערב פסח ובליל הסדר.

קדש - היינו שצריך להיזהר בי"ד ניסן מאוד מחמץ, וצריך להיזהר הרבה בבדיקת חמץ וביטול וביעור חמץ ולהיזהר מכל נידוד של חמץ בהכנת המאכלים לפסח, ומתקרי בלשון "קדש" דחמץ בפסח הוא מקור הטומאה, וכמש"כ האר"י שהנוהר בחמץ מובטח לו כל השנה שלא יחטא.

ורחץ - היינו שצריך להגעיל הכלים מחמץ, וכן להטביל הכלים החדשים שרוצה להשתמש בהם בפסח.

כרפס - שצריך להכין כרים וכסתות וכלים נאים ומשי כפי יכולתו כדי להסב דרך חירות.

יחץ - שיש להיזהר מחצות היום שלא לעשות שום מלאכה.

מגיד - אחר חצות שהוא זמן הקרבת קרבן פסח יש ענין להגיד ולקרוא פרשת קרבן פסח, ואין הגדה אלא ד"ת וא"כ מגיד היינו שיגיד פרשת קרבן פסח.

רחצה - היינו שראוי ללכת למקוה להיטהר בערב פסח, כדקיי"ל שחייב אדם לטהר עצמו ברגל.

מוציא מצה - היינו שבערב פסח אסור לאכול מצה, כדאיתא בחז"ל דהאוכל מצה בער"פ כאילו בועל ארוסתו בבית חמיו, והיינו בער"פ להוציא את המצה מכלל אכילתו.

מרור כורך שלחן עורך - היינו שצריך בערב פסח שתהיה עינו פקוחה על העיניים שיהיה להם שלחן ערוך וכל צרכיהם לחג דאל"כ שקר עונה בעצמו באומרו כל דכפין יתי ויאכול, והיינו שאותם שהמרור והמרירות כורכת וסובבת אותם כל השנה צריך לדאוג להם שהלילה זה יהיה להם שלחן ערוך וכל צרכיהם לחג.

צפון - היינו שיש ליתן לעניים בסתר ובצפון כדי שלא יתביישו. ברך - וע"י שיתן לעניים ויתן בסתר, הקב"ה יברך אותו הנותן כמש"כ "בחנוני נא בזאת" ועשר בשביל שתתעשר.

הלל - וע"י שהעשירים יתנו לעניים ויהיה בלילה זה לכולם כל צרכיהם, ויהיו כולם כעשיר וכמלך, ויהיו כולם בהלל ובשמחה לחוג את חג ה' בגילה ובדיצה.

נרצה - וע"י הנהגה זו בשלמות הרי שיהיה הקב"ה נרצה לעמו ישראל ויאמר לצרותינו די, ויגאלנו גאולת עולם.

הגדש"פ מגיד דבריו ליעקב - פ' מגיד מראשית

איזה ב' חיובי אכילת מצה איכא ומה הטעמים להם

הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים (הגדש"פ) ידועה הקו' מהו שאומרים שאת המצות אכלו במצרים, הרי בתורה כתוב שאת המצות עושים על שלא הספיק בצקם להחמיץ כשיצאו ממצרים ולא ע"ש שאכלום במצרים. ולפי פשוטו יש ליישב דהא גם במצרים אכלו מצות, שהרי בליל יציאת מצרים כשנצטוו על קרבן פסח נצטוו "ומצות על מרורים יאכלהו", הרי שנצטוו לאכול את הקרבן פסח עם מצות במצרים, וזה שאומרים "די אכלו בארעא דמצרים".

ואכן נראה לפרש שהכל אמת, שבתורה יש הן מצות שאכלו במצרים עם קרבן פסח והן מצות שאכלו ביציאתם כשלא הספיק בציקם להחמיץ, ואכן אכילתו כנגד ב' העינים, שכנגד המצות שאכלו במצרים אוכלים אנו מצות עם הקרבן פסח, וכנגד המצות שאכלו כשלא הספיק בציקם להחמיץ אנו אוכלים מצה לבדה, וכדלהלן.

הנה בהרבה קרבנות יש דין שהקרבן נאכל עם לחם ומצה, וכגון בקרבן תורה שנאכל עם מ' לחמים שלושים מצה וי' חמין, וכגון איל נזיר שבא עם חלות מצות. והנה קרבן פסח ענינו מעין קרבן תודה, שהרי היו חבושים בבית האסורים במצרים ועומדים כעת לצאת לחירות, ומכיון שכך בא הקרבן פסח עם חלות מצות כקרבן תודה ולזה נצטוו לאוכלו על מצות ומרורים. וראיה לזה יש מהא דכתב הטור (סו"ס תע"ה) בשם הרא"ש שג' המצות של מצוה יש לעשותם מעשרון כבלחמי תודה שמביא היוצא מבית האסורים, והיינו כנ"ל דהמצות שעם הפסח ענינם כלחמי תודה, וזה דין אכילה זכר למצות שאכלו אבהתנא במצרים עם הקרבן פסח.

ויש מצה שנאכלת לבדה בלא בשר הפסח, כדאיתא בגמ' ערבי פסחים (קכ). דאע"ג דכתב "על מצות ומרורים" מיהדר הדר ליה קרא "בערב תאכלו מצות", ואכילה זו ענינה על שלא הספיק בציקם להחמיץ כשיצאו ממצרים.

ובאמת ברמב"ם נראה לדייק שיש ב' אכילות מצה (פ"ה מחמין ומצה הל' ו-ז), שכתב שבתחילה אוכל מצה ומברך 'על אכילת מצה', ואח"כ מברך על הזבח, ואח"כ מברך על הפסח, והרי בודאי

כשאוכל הפסח אוכלו עם מצה, ונמצא ב' אכילות מצה א. לבדה. ב. עם הפסח, וכנ"ל.

ועפ"י יש ליישב, שבהגדה איתא שכשאוכל המצה לבדה אומר 'מצה זו שאנו אוכלים על שום מה על שום שלא הספיק בצקם להחמיץ', וקשה מהו 'מצה זו' הול"ל 'מצה שאנו אוכלים', ולמתבאר כאן אתי שפיר, דלא יכול לומר רק 'מצה שאנו אוכלים ע"ש שלא הספיק בצקם להחמיץ' דיש מצה הנאכלת מטעם שאכלו מצות עם הקרבן פסח, לכן דייקא דוקא 'מצה זו' הנאכלת לבדה ולא עם הפסח היא זכר לכך שלא הספיק בצקם להחמיץ.

הגדש"פ לחם הפנים

האם לשנה הבאה בא"י יצטרכו לומר כל דכפין ולעשות סדר פסח

כל דכפין יתי ויכול כו' השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישאל השתא הכא וכו'. 'הכא' ב' פעמים. ונראה לפרש, ובהקדם איתא בגמ' שבת (קנא). עה"פ בקהלת "הגיעו שנים אשר תאמר אין לי חפץ בהם" (יב - א) אלו ימי המשיח שאין בהם לא זכות ולא חובה לכן אין בהם חפץ. ופרש"י שאין בהם לא זכות כיון שאין דבר שעל ידו יוכל אדם לזכות במצות צדקה כי כולם יהיו עשירים, ולא חובה פי' לאמץ ולקפוץ את ידו דממילא לא יהיה למי לתת. ומוספיה הגמ' דמ"ד זה פליג על שמואל שאמר אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שיעבוד מלכויות בלבד, אבל ודאי שיהיו עניים אף לימות המשיח, שגבי זה אין הבדל שנאמר "כי לא יחדל אביון מקרב הארץ".

הרי ששמואל סובר שלימות המשיח עולם כמנהגו נוהג שיהיו עניים ויהיו עשירים ורק שלא יהיה שיעבוד מלכויות.

ועפ"י יש לפרש היטב, דתחילה אמר "כל דכפין כו' כל דצריך" והיינו שהאדינא יש עניים ונצרכים, וע"ז אמר "השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישאל" והיה מקום לפרש הכוונה דשנה הבאה בארעא דישאל בימות המשיח לא יהיו עניים אלא כולם עשירים כמ"ד דפליג על שמואל, ולא יצטרכו לומר 'כל דכפין', לזה כופל בעל ההגדה לומר שאי"ז נכון אלא ההבדל היחיד בין השתא הכא לבין שנה הבאה בארעא דישאל כשיהיו ימות המשיח הוא, דהשתא הכא עבדי ולשנה הבאה בני חורין דהיינו שכעת יש שיעבוד מלכויות ולימות המשיח אין שיעבוד מלכויות, אך בודאי שיהיו עניים ועשירים ויצטרכו לומר כל דכפין כו' וכל דצריך וכו'.

עוד יל"פ ע"פ רעיון זה באופ"א קצת, שבחי' הרשב"א סופ"ק דברכות איתא פלוגתא אם לעתיד לבוא תנהג מצות פסח ומרור, ד"א שתתבטל שהרי כל המטרה היא להזכיר יצא"מ והתם איכא מ"ד שלימות המשיח אי"צ להזכיר יצא"מ, אך הרשב"א פליג וס"ל שאף לעת"ל לא יתבטלו. ואת דבריו דלא יתבטלו יש להסביר כדשמואל דאין שום הבדל למעט שיעבוד מלכויות.

ולפי"ז ה"פ, דאמר תחילה 'השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישאל', ר"ל השנה כאן עושים פסח ומצה אך לשנה הבאה בא"י בימות המשיח לא יעשו דיתבטלו הנך מצוות דתו אין צריך להזכיר יציאת מצרים, ולזה קמ"ל שלא כך אלא שאף לעת"ל לא יתבטלו, שכל ההבדל בין ימות המשיח לכעת הוא שכעת עבדי ולימות המשיח בני חורין שלא יהיה שיעבוד מלכויות, אבל בשאר דברים אין חילוק כלל ואף לשנה הבאה יהיה פסח ומצה.

הגדש"פ לחם הפנים

הסיבה שנקראת המצה לחם עוני

כהא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים (הגדש"פ). כדי לפרש הכונה יש להקדים הא דאיתא בגמ'

פסחים (לו). מח' מדוע המצה נקראה לחם עוני, ר' יוסי הגלילי אומר מה שנאכל באנינות יצא מעשר שני שאינו נאכל באנינות, ולכך מצה ממעשר שני לא יוצא בה ידי חובתו. ור"ע אמר "לחם עוני" פרט לעיסה שנילושה ביין ושמן ודבש. מ"ט דר"ע דלא אמר כריה"ג דכתיב "לחם עוני". ולריה"ג היה לכתוב 'לחם אוני' מלשון אנינות ולא מלשון עניות.

ונראה הוכחה נוספת שלא כריה"ג דלמעוטי מעשר שני, דאיתא במנחות (פב). מנין לפסח דורות שאין בה אלא מן החולין משום דילפינן מפסח מצרים שבדאי היה חולין שבאותה שעה לא היה קדשים, ומעתה מזה מוכח נמי דא"א לעשות מצה ממעשר שני דילפי' מפסח מצרים, שהרי בזמן פסח מצרים לא היה מעשר שני.

ויש להעמיס זאת בכוננת בעל ההגדה "הא לחמא עניא", ר"ל זה לחם עוני ממש שא"א לעשותו עם שמן דבש ויין. וקשה מנלן דהטעם הוא דהוי לחם עוני ולא הטעם מפני שאינו נאכל באנינות, לזה ממשיך בעל ההגדה "די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים" ר"ל כראיית הגמ' במנחות שהרי לחם זה אכלו אבותינו במצרים ושם ודאי היתה האכילה חולין דעדיין לא היה מעשר שני.

טללי אורות (קלר)

מה עמד לנו ולאבותינו

והיא שעמדה לאבותינו ולנו שלא אחד בלבד עמד עלינו לکلותינו אלא שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו והקב"ה מצילינו מידם (הגדש"פ) יש לבאר הכונה, ובהקדם איתא בגמ' ע"ז (ד). עה"פ "רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה על כן אפקיד עליכם את כל עוונותיכם" (עמוס ג - ב) דהוא תמוה, וכי משום שהקב"ה אוהב את ישראל מכל האומות לכן פוקד עוונם כלו' מענישים על עוונותיהם, מיישבת הגמ' משל לאדם שתובע חוב מב' בנ"א אחד אוהבו האחד שונאו מאוהבו הוא נפרע מעט מעט ומשונאו פורע בבת אחת. ה"ה הקב"ה שאת שאר האומות מעניש על עוונותיהם מיד ובבת אחת ואילו את בני ישראל שהוא אוהב הוא מעניש מעט מעט.

ועפ"ז יש לפרש דברי בעל ההגדה "והיא שעמדה לאבותינו ולנו", כלו' מה שעמד לנו ולאבותינו בכל שנות הגלות הוא "שלא אחד כו'" כלו' שלא רק פעם אחת עמדו להשמיד אותנו, ר"ל שאין הקב"ה מעניש בפעם אחת אלא מעט מעט "שבכל דור ודור עומדים לכלותינו" מעט מעט.

ויש להוסיף דה"פ "והיא שעמדה", כלו' מה שעמד לזכותינו הוא ש"לאבותינו" ולנו, ר"ל שכמו שהיו שרצו להשמיד את אבותינו כך היו שרצו להשמיד אותנו והיינו שהעונש היה מעט מעט, וזו "היא שעמדה" לנו.

טללי אורות (קלר)

בטעם שאמרו בני' שירה רק בקריעת ים סוף

אילו נתן לנו את ממונם ולא קרע לנו את הים דיינו (הגדש"פ) יש להקשות מדוע המתינו ישראל מלומר שירה עד קריעת ים סוף ולא אמרו מיד כשיצאו ממצרים. ויש ליישב, דאיתא בגמ' פסחים (טז): עבד שברח לפני שש שנים צריך להשלים לשש שנים, אבל אם מת האדון אי"צ להשלים, עיי"ש.

והנה בני' היו צריכים להיות במצרים ארבע מאות שנה ויצאו אחר רד"ו שנים, הרי שיצאו קודם זמנם וא"כ היה דינם כעבד שברח קודם זמנו שצריך להשלים שנותיו, אבל אחר שמתו המצרים על הים הרי שדינם כעבד שברח ומת אדונו ורק כעת יצאו לחירות ואינם צריכים להשלים עבודתם.

ולפי"ז מיושב היטב שמיד כשיצאו ממצרים לא אמרו שירה שעדיין חששו שיצטרכו לחזור להשלים עבודתם, אבל בקריעת ים סוף שראו שמתו אדוניהם הרי שכעת בטוחים היו שלא יחזרו לעבוד ולכן רק כעת אמרו שירה.

ועפ"ז יש לפרש מה שאומרים "ויושע ישראל ביום ההוא את ישראל מיד מצרים", שלכאו' תמוה מהו "ביום ההוא" הלא הושיעם קודם לכן בעת יציא"מ שהיתה שבעה לפני כן, ולמתבאר כעת אתי שפיר שדייקא "ויושע ה' ביום ההוא" ר"ל שדוקא באותו יום של קריעת ים סוף שמתו כל המצרים אזי "את ישראל מיד מצרים", ר"ל באותו היום נעשה דינם כעבד שברח ומת אדונו שיוצא לחירות, וזה היה דווקא "ביום ההוא" דקודם לכן רק היה להם דין עבד שברח שלא נפטרו מהשלמת השעבוד עד שמתו והיה זה ע"י ש"וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים" כנ"ל.

הגדת אור לציון בחידושי ארזי לבנון בשם המהר"ח שארבי

מדוע הוצרך ר' יהודה לתת סימנים במכות

ר' יהודה היה נותן בהם סימנים, דצ"ך עד"ש באח"ב. יש להבין מדוע הוצרך ליתן בהם סימנים, ואיתא בהגהות מימוני (נוסח ההגדה אות ב') שהוצרך ר"י ליתן בהם סימנים כדי שידעו את סדרן של המכות, ודלא כמו בתהילים (פרקים עח וק"ה) שהפך דוד המלך את הסדר של המכות.

וצ"ב מדוע אכן הפך דוד המלך את סדר המכות מסדר התורה. ונראה שבדוקא הפך את סדרן מפני שיש סכנה להזכיר את עשרת המכות כסדרן שיכולים הם להזיק, וכשמהופכים הם בסדרן בטל כוחם מלהזיק.

והנה זה ניחא בשאר ימות השנה שחיישינן משום סכנה, אבל בליל הסדר שהוא ליל שימורים לא חיישינן, ויכול להזכיר את המכות כסדרן כמו שאכן מופיע בסדר ההגדה.

ולפי"ז כשלומדים את עשרת המכות עם התינוקות קודם הפסח צריך ללומדם שלא כסדרן, כדי שלא יזיקו, אך מ"מ צריך להכניס לליל הסדר שבו יכולים לומר את המכות כסדרן, ומשום כך בא ר' יהודה ונתן בהם סימנים כדי שיוכלו קודם פסח ללמד את התינוקות איך לומר בפסח את המכות כסדרן, וע"י הר"ת של ר"י ידעו התינוקות את סדר המכות: דצ"ך עד"ש באח"ב.

דרשות חת"ס
(ח"ב דף רמז ע"ב)

מדוע נבחרו דם פסח ודם מילה שבזכותם ייגאלו ישראל

ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיך וכו' (מתוך הגדש"פ). רש"י בפרשת בא (י"ב ו) מייתי שר' מתיא בן חרש דורש, שכשהגיע הזמן להוציא את ישראל ממצרים ראה הקב"ה שאין להם מצוות שיעמדו לזכותם, שנאמר ואת ערום ועריה, נתן להם שתי מצוות, דם פסח ודם מילה, שהרי מלו באותו הלילה שנאמר מתבוססת בדמיך, בשני דמים. ויש להבין מדוע נתן להם דוקא את ב' מצוות אלו ולא שאר מצוות מהתרי"ג.

ונראה לפרש בזה שהנה אצל כל המצוות נאמר היום לעשותם ומחר לקבל שכרם, דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא. ברם מבואר בחז"ל שעל מצוות קידוש ה' מקבלים שכר בעולם הזה, משום ביומו תתן שכרו. וא"כ כאן שרצה הקב"ה שע"י שיתעסקו במצוות יזכו בשכרן לצאת ממצרים, מוכרח ליתן להם מצוות שהם קידוש ה' ומסירות נפש, דאל"כ לא היה מגיע להם שכרם בעוה"ז.

ולפי"ז אתי שפיר שנצטוו דוקא על קרבן פסח שכל עשייתו הינה קידוש ה', שהרי השה היה האליל של מצרים וכמו שאמרנו ישראל עצמם "הן נזבח תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקלוננו", ולפי"ז מובן אף מה שנצטוו לאוכלם דוקא צלי, כדי שיהא ריחו נודף למרחוק ולא יוכלו לעשותו בהחבא, דבהחבא אי"ז קידוש ה', וכן שפיר שנצטוו לעשותו בחבורה דעי"ז נמי יהא פירסום וקידוש ה'.

אמנם עדיין צריך לבאר מדוע נצטוו על דם המילה, ומה קידוש ה' יש בזה.

אך אף זאת יל"פ, דשמא יהיו אשר יסמכו על כוחם ויעשו את הפסח לעיני המצרים משום שבטוחים שגוברים הם על המצרים, וא"כ אין בעשיה משום קידוש ה' ומסירות נפש, ולכן נצטוו למול באותו הלילה ועי"ז נחלשו כולם ולא עשה שום אדם את הקרבן מסיבת בטחוננו בעצמו, וא"כ שפיר שכולם עשו הפסח מתוך קידוש ה' ומסירות נפש, ועל כך מגיע להם שכרם מיד, ויכלו בשכר זה להיגאל ממצרים, ומתבאר מדוע נצטוו דוקא במצוות אלו.

מאור הקטן (פר' בא דף לב:)

מדוע נבקעו כל מימות שבעולם

מה לך הים כי תנוס הירדן תסוב לאחור כו' מלפני אדון חולי ארץ מלפני אלוקי יעקב ההופכי הצור אגם מים חלמיש למעינו מים (הלל והגדש"פ). יש לבאר את השאלה והתשובה שבפסוקים.

במדרש איתא "ויבקעו המים", ויבקע הים לא נאמר אלא ויבקעו המים, מלמד שכל מימות שבעולם נבקעו. ופירש האלשיך בטעם מה שכל מימות שבעולם נבקעו, מפני שאם רק הים היה נבקע היו אומרים שקריעת הים לא היתה דרך נס, אלא שרוח קדים עזה הלכה לפנייהם והיתה כ"כ חזקה עד שקרעה את הים, לכן נקרעו כל מימות שבעולם ואפילו מימות שבגינות ובבתים ושבתוך צורים ובסלעים, שבמקומות הללו לא שלטה רוח קדים, ואפ"ה נקרעו, וא"כ בהכרח שקריעת הים נמי היתה בדרך נס ולא מפני רוח קדים עזה.

ועפי"ז יש לפרש את הפסוקים היטב וה"פ: "מה לך הים כי תנוס" כלומר מדוע הים נס ונקרע, ועל כך התשובה "מלפני אדון חולי ארץ", כלומר מפני שכך צוה הקב"ה ונקרע הים בנס רק מחמת ציווי הבורא, אך קשה מנין שבדרך נס, שמא נקרע מחמת רוח קדים עזה שנשבה, על כך מסיים המקרא "ההופכי הצור אגם מים חלמיש למעינו מים", כלומר שהרי אפילו מים שבתוך הצור והחלמיש נקרעו, ובהם לא שייך לומר שנקרעו מפני רוח קדים עזה, בהכרח שהכל היה "מלפני אדון חולי ארץ".

לקוטי נפתלי

כיצד לומדים מפסוק אחד שמצה בזה"ז דאורייתא ומצה של אורז אין יוצאים בה

מצה זו שאנו אוכלים על שום מה על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ (הגדש"פ). יש לבאר את הלשון "מצה זו", ומדוע לא אמר רק "מצה שאנו אוכלים כו'". עוד צריך להבין את הלשון "שאנו אוכלים" שמיותרת.

ונראה בזה, שהנה יש שני טעמים מדוע אוכלים מצה: א. על שום שלא הספיק בצקם להחמיץ כדברי בעל ההגדה. ב. משום שאברהם האכיל את המלאכים מצות.

ויש ליתן נפק"מ בין הטעמים, דאיתא בגמ' פסחים (לד: דאין יוצאין במצה של אורז ודוחן. והטעם מפני שרק מצה שיכולה להגיע לידי חימוץ כשרה למצה, ואורז ודוחן שאינם מגיעים לידי חימוץ אינם כשרים למצה. ודורשים זאת מדכתיב "לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות".

עוד דורשת הגמ' בפסחים (קא) מפסוק זה, דאף בזמן הזה מצה דאורייתא.

וקשה כיצד ניתן ללמוד ב' דרשות מאותו פסוק, ברם י"ל שמהפסוק לומדים רק שמצה בזה"ז דאורייתא, ומה שא"א לעשות מצה מאורז ודוחן אי"צ לזה קרא אלא סברא הוא, דאם הטעם לאכילת מצה משום שלא הספיק בצקם להחמיץ, אזי מסברא ידעינן שרק המגיע לידי חימוץ כמו אצל אבותינו כשר למצה, אך מה שלא מגיע לידי חימוץ אין בו זכר לאבותינו.

והשתא אפשר לפרש את דברי ההגדה היטב דה"פ: "מצה זו שאנו אוכלים על שום מה", כלומר שקשה ממ"נ, שהרי מאיזה טעם אוכלים דוקא מצה זו ולא מצה של אורז ודוחן, מדכתיב "לא תאכל עליו חמץ וגו'" ודורשים דוקא מצה שמגיעה לידי חימוץ, אך א"כ קשה מנלן שמצה בזה"ז דאורייתא, הרי א"א ללמוד ב' דרשות מפסוק אחד, ועל זה מכוון בעל ההגדה באומר "מצה זו שאנו אוכלים על שום מה" כלומר מנלן לקבוע זאת בחובה, ועל כך משיב בעל ההגדה כהוגן, שהטעם שאוכלים דוקא מצה זו ולא של אורז ודוחן אינו נלמד מקרא אלא מסברא, "שלא הספיק בצקם להחמיץ", וא"כ דוקא מצה שמגיעה לידי חימוץ כשרה, וממילא נותר הפסוק ללמד שהחיוב באכילת מצה אף בזה"ז מדאורייתא.

מדרש יהונתן

כיצד המצרים שילמו אף שלקו ולא אמרינן קלב"מ

אלו הרג את בכוריהם ולא נתן לנו את ממונם דיינו (הגדש"פ). יש לבאר את הקשר בין הריגת הבכורות לנתינת הממון, ובהקדם דבגמ' סנהדרין נאמר דין קים ליה בדרכה מיניה, שמי שנתחייב מיתה וממון, פטור מממון (לכן הבא במחירת שאפשר להורגו פטור מממון), והנה המצרים נתחייבו מיתה על שהרגו את ישראל כשהשליכו את הזכרים ליאור, וכששיקעו תינוקות בבנין, וכששחטו תינוקות למרחץ פרעה, וא"כ לכא' לא יהיו חייבים ממון לישראל על עבודתם מהכלל של קם ליה בדרכה מיניה שאין מת ומשלם.

ואכן פרש"י על מה שנאמר לגבי פרעה "ואת עמו לקח" שלקחם בדברים, לקינו ונטלו ממוננו ושלחנום עכ"ל. והיינו שטענה זו ממש טען פרעה לעמו שגם לקינו וגם נטלו ממוננו.

מעתה מבואר כיצד תלויים הם זב"ז, דאמרינן "אילו הרג בבכוריהם" והיינו דין מיתה, "ולא נתן לנו את ממונם" ר"ל מפני דאין מיתה ותשלומים מדין קלב"מ, דיינו, ועל כך מסיימים עאכ"כ שהרג את בכוריהם ונתן לנו את ממונם כו'.

אך אכן צ"ב כיצד המצרים גם לקו וגם שילמו שלא כדין. ויש לפרש שכדין הוא, מפני שכל דין קלב"מ נאמר כשבאותו הזמן מתחייב מיתה וממון, כגון לגבי גנב בשבת כמבואר בפרק מרובה, אבל כשכל חיוב חל בזמן אחר לא נאמר קלב"מ, ואצל המצרים כל חיוב היה בזמן אחר ולא בבת אחת לכן לא שייך בהם קלב"מ.

עוד אופן יש לפרש שלא שייך בהם קלב"מ מפני שדין זה נאמר דוקא במיתת ב"ד, שבי"ד לא ממייתים וגובים תשלום, אבל כאן שנתחייבו במצרים מיתה בידי שמים בזה שפיר שייך לחייב מיתה וממון.

לב האריה (הגדש"פ אות טו)